ಎಸ್.ಎಂ. ನಾಗಭೂಷಣ

ರಟ್ಟ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಅಂಬೇವಾಡಿ ಶಿಲಾಶಾಸನ

ಕರ್ನಾಟಕ ಮಾಂಡಲಿಕ ಅರಸು ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಸೌಂದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದಾರೆ. "ಕೂಹೂಂಡಿ ಮೂಸಾಸಿರ" ಅಥವ "ಕೂಹೂಂಡಿ ಮಂಡಲ" ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಸುಗಂಧವರ್ತಿ (ಸೌದತ್ತಿ) ನಂತರ ವೇಣುಗ್ರಾಮ (ಬೆಳಗಾವಿ) ವನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು,[1] ಕ್ರಿ.ಶ. 930 ರಿಂದ 1230ರ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳಕಾಲ[2] ಆಳಿದ್ದು ಈಗಾಗಲೇ ವಿದಿತ, ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಲ್ಯಾಣಚಾಲುಕ್ಯ ಕಳಚೂರ್ಯರಿಗೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿ, ಮಹಾ ಮಾಂಡಳಿಕರಾಗಿ ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳಿದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ[3].

"ಕೂಹೂಂಡಿ ಮಂಡಲ" ಅಥವಾ "ಕೂಹೂಂಡಿ ಮೂಸಾಸಿರ" ಇಂದಿನ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಗಡಹಿಂಗ್ಲಜ ಹಾಗೂ ಚಂದಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಧೋಳ ಹಾಗೂ ಜಮಖಂಡಿ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭಾಗದಲಿತ್ತು[3]. ರಟ್ಟರು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. 980ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ 2ನೇ ತೈಲಪನ ಸೊಗಲ ಹಾಗೂ ಸೌಂದತ್ತಿಯ ಶಾಸಗಳಿಂದ ರಟ್ಟರ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.[4] 3ನೇ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1171ನೇ ಎಕ್ಕಸಂಬಿಗ ಶಾಸನ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1197ರ ಬಡ್ಲಿ ಶಾಶನದ ನಂತರ ರಟ್ಟ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವರಸನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವ ಶಾಸನಗಳು ಲಭ್ಯವಾದಂತೆ ಈವರೆಗೆ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಂಬೇವಾಡಿ ಸಾಸನ ಶಕವರ್ಷ 1109ನೇ (1107) ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರದ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1187 ಅಥವಾ 85) 1ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ದಾನ ಶಾಶನವಾಗಿದೆ. 1ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸ 3ನೇ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯನ ರಾಣಿ ಪದ್ಮಲಾದೇವಿಯವರ ಪುತ್ರ[5]. 1ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತಕಾಲ ಇದುವರೆಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ[6]. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನದಿಂದ ಅವನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲವನ್ನು ಅಲ್ಲದೇ ಅವನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಭೌಗೋಳಿಕ ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಅಂಬೇವಾಡಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ 15 ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಾಮ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಿಲಾ ಶಾಸನವಿದೆ. ಕೆಂಪು ಮರಳುಗಲ್ಲಿನ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಶಾಸನ 5 ಅಡಿ ಉದ್ದ 3 ಅಡಿ ಅಗಲ ಹಾಗೂ 2 ಅಡಿ ದಪ್ಪವಾಗಿರುವ ಎಡಭಾಗದ ಅಂಚು ಸವೆದು ಸುಣುಪಾಗಿದೆ. ಶಾಸನದ ಮೇಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋವಿನ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಶಾಸನ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಶಾಸನ ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ.

ಶಾಸನ ಪಾಠ:

1. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಸಕವರ್ಷ 1109ನೆಯ ವಿಶ್ವಾವಸು.
2. ಸಂವತ್ಸರದ ಜೇಷ್ಟ ಬಹುಳದ 5ನೇಯು.... ಸೋ
3. ಮವಾರದಂದು ಶ್ರೀಮನ್ ತ್ರಿಭುವನ... ಭೂಬುಜ....
4. ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸರ .... ಸಿಮುಗಯುತು ....ಗ
5. ಳಗೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ 10.... ಮತ್ತು ಭತ್ತದೆ... ಕೈ.
6. ಯ್ಯ..... ಆ ಚಂದ್ರಾ... ಕಸ್ಯೆಯಾಗಿ
7. ಕೊಟ್ಟರು

ಶಾಸನ ತಿಥಿ: ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನ ಶಕವರ್ಷ 1109ನೇ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರದ ಜೇಷ್ಠ ಬಹುಳ 5ನೇ ಸೋಮವಾರ. ಇದು ಶಕವರ್ಷ 1109ಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ ಶಕವರ್ಷ 1107ಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕವರ್ಷ 1107ನೇ ವಿಶ್ವವಸು ಸಂವತ್ಸರದ ಜೇಷ್ಠ ಬಹುಳ 5ನೇ

1. * ಮಹಾ"
2. ಸೀಮೆಯ

ಸೋಮವಾರ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1185ನೇ ಮೇ 5 ಸೋಮವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ[7].

ಸಾರಾಂಶ: ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನ 7 ಸಾಲುಗಳ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದೆ. 1ನೇ ಮತ್ತು 2ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ತಿಥಿ ಶಕವರ್ಷ 1107ನೇ ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ ಜೇಷ್ಠ ಬಹುಳ 5ನೇ ಸೋಮವಾರ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ 3ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಮನ್ ತ್ರಿಭುವನ ಭೂಬುಜ... ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ. ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಹಾಳಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಪದ • ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ "ಮಹಾ" ಎಂದು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. 4ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸರ ಎಂದಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರ "ಗ" ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. 5ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ "..ಳಗೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ 10... ಎಂದಿದ್ದು ಮುಂದಿನ 3 ಅಕ್ಷರಗಳು ಹಾಳಾಗಿದೆ ನಂತರ "ಮತ್ತು ಭತ್ತದ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಅಕ್ಷರಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ. 6ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರ "ಯ್ಯ" ಮಾತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಂತರ "ಚಂದ್ರಾ" ನಂತರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ ಕೊನೆಗೆ "ಯಾಗಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ 7ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ "ಕೊಟ್ಟರು" ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ ಮಂಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನದ ಸಾರಾಂಶ, ಶಕವರ್ಷ 1109 (1107) ವಿಶ್ವಾವಸು ಸಂವತ್ಸರ ಜೇಷ್ಠ ಬಹುಳ 5ನೇ ದಿನ ಸೋಮವಾರ (1185 ಮೇ 6, ಸೋಮವಾರ) ದಂದು ಅಂಬೇವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಗಳಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಗಳಿಗೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ದಾನ ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನಾಧಾರದಿಂದ 1ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತದ ಆರಂಭಕಾಲವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಇಂತಿವೆ; 1) ನಾದ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1197) (2) ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1199) (3) ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ ಎ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1204) (4) ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ ಬಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1204) (5) ಹಣ್ಣುಕೇರಿ ಶಾಶನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1208) (6) ಬಡ್ಲಿ ಶಾಶನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1219

1. ನಾದ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1197: [8]

ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ನಾದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿಯ ಸೇವುಣ 1ನೇ ಜೈತುಗಿಯ ಕಾಲ (ಕ್ರಿ.ಶ. 1192-1200)ದ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 4ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ "ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಮಾಂಡಳಕ ದಾಮೋದರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸರ ಅಧಿಕಾರ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸ ಸೇವುಣ ಜೈತುಗಿಯ ಮಾಂಡಳಿ ಕನೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1197ರಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1199: [9]

ಬೆಳಗಾವಿ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಸಾಫಾ ಮಸೀದಿಯ 1ನೇ ಕಂಬದಲ್ಲಿರುವ ದೇವನಾಗರಿ ಲಿಪಿಯ ಶಾಸನ. ಇದರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1199 ಇದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವರ ಮಗ "ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಕಾರ್ತೀವಿರ್ಯದೇವ ಅರಸರು ವೇಣುಗ್ರಾಮ ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯಂ ಗೈಯುತ್ತ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ರಾಜಧಾನಿ ಸುಗಂಧವರ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದುಕೊಂಡು ಗೋವೆ ಕದಂಬರಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ವೇಣುಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ[10] ತನ್ನ ಮಗ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯನನ್ನು ಮಹಾ ಮಂಡಳಿಕನೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

3. ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ 'ಎ' ಕ್ರಿ.ಶ. 1204 [11]

ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ 4ನೇ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯನ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಹಾಗೂ ತಾಯಿ ಚಂದಲದೇವಿಯವರನ್ನು ಕುರಿತು 12ನೇ ಸಾಲಿನಿಂದ ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. "ನರಪತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವ ಸತಿ ಚಂದಲದೇವಿ ನಿಜೋದ್ವಹಸ್ತದಿಂದರೆಗೆಳೆಯಲ್ಕೆ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇವರ ಪುತ್ರರಾದ 4ನೇ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯ ಹಾಗೂ ವೀರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮುಂದೆ 37-39ನೇ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ "ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ವೇಣುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ; ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಾ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತಾನು ರಾಜಧಾನಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ವೇಣುಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿರಬೇಕು.

4. ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ 'ಬಿ' ಕ್ರಿ.ಶ. 1204 [12]

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ "ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ್ಯ ವಿಭುಗಂ ಸುತಂ ಸಮಸ್ತ ಗುಣ ಸಂಕುಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭೂಮಿಪ ಜನಸುತ" ಎಂದು ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಸಕ್ತಿ, ಸತಿ ಚಂದ್ರಿಕಾದೇವಿಯ ಸೌಂದರ್ಯ, ಶೀಲ, ಔದಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಂತರ 31ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ "ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಾದಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯ್ಯ ದೇವಂ ನಿಜಾನುಜಯ ಯುವರಾಜ ವೀರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಂ ಬೆರಸು ವೇಣುಗ್ರಾಮ ಸ್ಕಂದವಾರದೋ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸುಖ ಮನನುಭವಿಸುತ್ತ" ಎಂದುದರಿಂದ ವೇಣುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ತಾನು ಸುಗಂಧವರ್ತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳ ಬಹುದಾಗಿದೆ.

5. ಹಣ್ಣಕೇರಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1208 [13]

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೈಲಹೊಂಗಲ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಣ್ಣಿಕೇರಿ ಗ್ರಾಮದ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸರು ವೇಣು ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಆಡಳಿತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಹಣ್ಣಿಕೇರಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಶ್ವ ಜಿನೇಂದ್ರ ಭವನಮಂ 1130ನೆಯ ವಿಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಪಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧದ 2ನೇ ಸೋಮವಾರದಂದು ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ವೀರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವ ರಸರ ನಿಯ (ಯಾ) ಮ ದಿಂದ ಆಹಾರ... ಬೈಷಜ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ದಾನಾರ್ಥಂ ಖಿಂಡಸ್ಪುಟಿತ ಜೀರ್ನ್ನಜೇನಾ ಲಯೇಧರ ಣಾರ್ಥ" ಎಂದು ಮುಖ್ಯಂತಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವರಸನ ದತ್ತಿ ದಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ

6. ಬಡ್ಲಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1219 [14]

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಸೌಂದತ್ತಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಡ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಶಾಸನದದಲ್ಲಿ 15ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ರಟ್ಟ ಕುಲೋದ್ಭವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭೂಭುಜನನ್ನ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. 19ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ಕಾಲವನ್ನು "1141ನೇ ಪ್ರಮಾದಿ ಸಂವತ್ಸರ" ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸ ಶಕ ವರ್ಷ 1141 ಅಂದರೆ 1219ರಲ್ಲಿ ವೇಣುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ದಿನಕರ ದೇಸಾಯಿಯವರು ಕ್ರಿ.ಶ. 1951ರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವರಸನ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹಣ್ಣೀಕೇರಿ ಏಕೈಕ ಶಾಸನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅವನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1190 ರಿಂದ 1209 ಎಂದು[15] ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ ಇವರು ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1209 ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ[16]. ಫ್ಲೀಟ್‌ರವರು ಲಕ್ಷೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1199 ರಿಂದ 1208 ಅಥವ 1218ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ[17].

3ನೇ ಕಾರ್ತಿವೀರ್ಯನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1171ರವರೆಗೆ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಎಕ್ಸಾಂಬಾ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ[18]. ಕ್ರಿ.ಶ.1171ರ ಎಕ್ಸಾಂಬಾ ಶಾನಸದ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1197ರ ಬಡ್ಲಿ ಶಾಸನದ ವರಿಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಅರಸನ ಯಾವ ಶಾಸನಗಳು ಈ ವರೆಗೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ ಲಭ್ಯವಾದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ, 1185ರ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ತ್ರಿಭುವನ ಭೂಭುಜ) ಲಕ್ಷೀದೇವರಸನ ಉಲ್ಲೇಖ ಸಿಕ್ಕಿರವುದುರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 1185ರಲ್ಲಿಯೇ ಇವನ ಆಡಳಿತ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಯಿತೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಅಂಬೇವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಟ್ಟರ ರಾಜ್ಯ ಬೆಳಗಾವಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಅಂಬೇವಾಡಿ ದಾಟಿ ಗಡಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳ ಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನಾಧಾರದಿಂದ ನಮಗೆ ಎರಡು ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

1. ಲಕ್ಷೀದೇವರಸನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1185 ರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.
2. ರಟ್ಟರ ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ. 1185ರ ವೇಳೆಗೆ ವೇಣುಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಅಂಬೇವಾಡಿವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.*

---

*ಈ ಲೇಖನ ಬರೆಯಲು ಸಹಕರಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಡಾ॥ ಹೆಚ್.ಆರ್. ರಘುನಾಥ್ ಭಟ್ ರೀಡರ್, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಪಾಟೀಲ್ .ಎಸ್.ಬಿ. 'ಕೂಹೂಂಡಿ ನಾಡು' ಬೆಳಗಾವಿ – 1989 ಪು: 64
2. ಅದೇ ಪು: 7
3. ಅದೇ ಪು: 17
4. ಕೃಷ್ಣಮುರಾರಿ, 'ಚಾಲುಕ್ಯಸ್ ಆಪ್ ಕಲ್ಯಾಣಿ' – ದೆಹಲಿ – 1977 ಪು: 42
5. ಕುಂದಣಗಾರ.ಕೆ.ಜಿ. 'ಇನ್ಸ್‌ಕ್ರಿಪ್ಶನ್ಸ್ ಇನ್ ನಾರ್ತ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಅಂಡ್ ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಸ್ಟೇಟ್', ಧಾರವಾಡ – 1939, ನಂ. 23, ಪುಟ: 103
6. ದಿನಕರ ದೇಸಾಯಿ, 'ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರಾಸ್ ಅಂಡರ್ ಚಾಲುಕ್ಯಾಸ್' – ಮುಂಬೈ, 1951, ಪು: 179
7. ಇಂಡಿಯನ್ ಎಫಿಮೆರಿಸ್ III ಪು. 372
8. ಸೌ.ಇ.ಇ. XX, ನಂ. 183, ಪು. 232
9. ಕ.ಇ. II, ನಂ. 30, ಪು. 115
10. ಜೆ.ಬಿ.ಬಿ.ಆರ್.ಎ.ಎಸ್. X ಪು. 189
11. ಎ.ಇ. XIII - ಬೆಳಗಾವಿ ಶಾಸನ ಎ ಕ್ರಿ.ಶ. 1204 ಪು. 18
12. ಅದೇ ಕ್ರಿ.ಶ. 1204 ಪು. 28
13. ಕುಂದಣಗಾರ, ಹಣ್ಣಿಕೇರಿ ಶಾಸನ ನಂ. 22, ಪು. 99
14. ಕ.ಇ. I, ಧಾರವಾಡ, ನಂ. 32, ಪು. 75
15. ದಿನಕರ ದೇಸಾಯಿ, 'ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರಾಸ್ ಅಂಡರ್ ಚಾಲುಕ್ಯಾಸ್', ಮುಂಬೈ ಪು. 179
16. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ 1987, ಪು.91
17. ಇಂ. ಎಂಟಿಕ್ವರಿ, ನಂ. 32, ಪು. 219
18. ಕ.ಗ್ಯಾ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ – 1987, ಪು. 91